

ALİ'NİN KISSA-I YUSUF'UNDA SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

Hakan YAMAN*

Özet: Türkçenin önemli kaynaklarından biri olan Ali'nin Kıssa-ı Yusuf'u dil özellikleri ve yazım tarihinin eskiliğiyle dikkati çekmiştir. Yusuf peygamberin hayatı ilk kez bu eserle Türkçeye girmiştir. Hem kendinden sonraki mesnevi şairlerine öncülük ve örneklik etmiş hem de halk içinde ve asırlar boyu güncelliğini yitirmemiştir. Bu çalışmada Kıssa'nın kelime hazinesi incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Ali, Kıssa-ı Yusuf, söz varlığı.

On The Vocabulary In Ali's Kıssa-ı Yusuf

Abstract: Considered as one of the important works in Turkish literature, Story of Yousuf by Ali, has always been of great interest both as a very old text and with regard to its linguistic features. It was with this work that the life of prophet Yousuf was written in Turkish for the first time. The work not only was a model for the later mesnevi poets, but also kept its popularity among people for many ages. This article examines the words used in the story.

Key words: Ali, "The Story of Yusuf", word stock.

GİRİŞ

Ali'nin Kıssa-ı Yusuf'u Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biridir. Ona bu önemi veren ne konusunun daha önce görülmemiş oluşudur ne de dünya edebiyatının bu bildik temasını işleyişindeki özgünlüktür. Ali'nin bu eseriyle kendi adını ölümsüz kılmasının sebebi bir ilki gerçekleştirmesidir, bu yapıtla Yusuf ile Zeliha'nın hikâyesi Türk edebiyat dünyasına girmiştir. Yazım tarihinin 1233 yılı (hicri 630¹) olduğunu şairin eserin son kısmında verdiği bilgiye dayanarak söyleyebiliyoruz. Bu tarih bütün Türk dilleri için çok erken bir zamandır, bundan dolayı da Houtsma'nın (Houtsma 1889) Ali'nin Kıssa-ı Yusuf'unu bilim dünyasına tanıttığı makalesinden günümüze kadar geçen yüz yılı aşkın süredir bu eser Türkologların ilgisini çekmektedir.

Eserin ne zaman yazıldığını yalnızca şairinin ağzından aldığımız bilgiye dayanarak belirleyebilirken, iş yazım yerine gelince iyice içinden çıkılmaz hal almaktadır. Ali ne yazdığı kıssayı bir padişaha sunmuş ne de yaşadığı coğrafyayla

* Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

¹ Sondan ikinci dörtlükte Şair: "Receb ayı Calab otuzundan, tārīhning altı yüz otuzundan, bu za'f bu kitābnı düzdī ėmdi" diyerek eserin bitim tarihini veriyor.

ilgili bir ipucu vermiştir. Üstüne üstlük ne bu eserden ne de yazarından tezkireciler bahis açmıştır. Nerede kaleme alındığını bilmesek de yaygın olarak okunduğu yerin Volga bölgesi olduğunu, Tatarlar için neredeyse milli destanlar düzeyinde bir konuma eriştiğini ve Kazan'da halihazırda günümüz diline adapte edilmiş baskılarının satışa sunulduğunu biliyoruz.

Yusuf peygamber bilindiği gibi Kuran'da ismi geçen 25 peygamberden biridir ve 11. sureye de Yusuf Suresi adı verilmiştir. Bu surede ilk üç ayetlik girişten sonra 111 ayet boyunca Yusuf peygamberin hayatı anlatılır ve bu anlatmanın gayesinin sadece güzel bir öykü anlatmak olmayıp ayrıca Hz. Yusuf'un hayatını inananlara örnek olarak göstermek olduğunu da hissederiz. Yaşadığı zorlukları ve çektiği eziyetleri hep sabırla karşılayan, doğru yoldan sapmayan bir genç ve Tanrı'nın bu iyi kuluna darda kaldığı vakitlerde yardımını esirgememesi gerçekten de örnek gösterilmeye elverişli bir hayat hikayesidir. Bu tema sadece ders vermek için değil aynı zamanda da çekici bir roman yazmak için de gerekli unsurlara sahiptir. Kıskançlık, ayrılık, kardeş kavgası, ihanet, aşk ve kavuşma gibi macerayı oluşturacak öğelerin bolluğu asırlar boyunca şairler ve yazarların dikkatini çekmiş ve her dönemde yeniden yazılan bir hikaye olagelmıştır. Ancak biz bu hikayeye ilk kez Kuran'da rastlamayız. Kökü daha eskilere gider, aynı hikayeyi Tevrat'ta (Yaratılış: 37-50) da anlatılırken görürüz. Eski Ahit'teki uzun anlatımın yanında İncil (Elçilerin İşleri: 7, 8-18) Yusuf'tan kısaca bahseder. Kutsal kitaplarda geçen bu hikayeyi şairler ve yazarlar Arap, Süryani ve Yahudi sözlü geleneğinin rivayetleriyle genişletip biraz da sanatçı yaratıcılığıyla bir mesnevi bir roman haline getirmişlerdir (Grünbaum 1889).

H. Fleischer 1831 yılında yazdığı Dresden Kraliyet Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu'nda (Fleischer 1831:72) Ali'nin Kıssa-ı Yusuf'unu ilk kez bilimsel olarak tanımlar. Bilim dünyasının dikkatini bu eser üzerine çeken asıl kişi ise yukarıda da adı geçen Hollandalı Türkolog Houtsma'dır. Houtsma 1889 yılında ZDMG'de yayımladığı makalesiyle Ali'nin Kıssa-ı Yusuf'unun Türkoloji için önemini ortaya koymuştur. Bu makalede yazar konuyla ilgili araştırma yaparken yazmanın ikinci bir nüshasını da Berlin'de bulduğunu yazar ve iki yazmayı karşılaştırmasının sonucunda -çok haklı olarak- yazmanın başındaki yaprakların tamir edilmek suretiyle sonradan eklenmiş olduğu hükmüne varır, ayrıca bu eklentiler haricinde Dresden nüshasının Berlin'deki yazmaya göre çok daha eski olduğunu düşünür ve makalesini Dresden nüshası üzerine kurar.

Adı geçen makalede Houtsma Kıssa-ı Yusuf'un yazım yerini tespit etmeye çalışır. Rabguzi'nin Kısas-ı Enbiya'sıyla büyük orandaki benzeşmeden yola çıkarak bu şiirin de vatanının Orta Asya olduğu hükmüne varır ve eserin diliyle Codex Cumanikus'un dili arasında olan benzerliklere de dikkat çeker. Houtsma'nın yıllar önce vardığı sonuçtan daha doyurucu bir açıklama bugüne dek yapılamamıştır. Yazar makalesinde Dresden nüshasından alınan 160 mısrayı Arap harfleriyle

verdikten sonra Almanca'ya tercüme eder. Bu mısralar kendinden sonraki çoğu araştırmacıların devamlı faydalandığı bir kaynak olmuştur².

Carl Brockelmann *‘Ali’s Qışsa’i Jūsuf, der älteste Vorläufer der osmanischen Literatur* isimli geniş makalesinde eserin dilinin nereye ait olduğunu vezin, fonetik ve dil bilimi özellikleri açısından inceleyerek bulmaya çalışır. Fleischer'in ve Houtsma'nın aksine Brockelmann şairin dilinin Kıpçakça ya da Çağatayca olmayıp Osmanlıca'nın ilk örneklerinden olduğunu sonucuna ulaşır. Brockelmann bu görüşünü önce şiirin veznini ele alarak temellendirmeye çalışır. Şiirin hece vezniyle yazılmış olduğu fikrini Gibb'in yazdığı gibi (Gibb 1900:76) kabullenen Brockelmann, ölçüye uymayan dizeler sorununu bazı heceleri uzun okuyarak ve bazılarını da kısa okuyarak çözmeye çalışır. Örnek olarak hece sayısı onikiden az olan mısralardaki uzun heceli sözcükleri bir hece fazlaymış gibi kabul eder: *pādişāh* 4, hece, *destūr* 3 hece, *āh* 2 hece vb. Hece sayısının olması gerekenden çok olduğu durumlarda ünlü düşmeleriyle onikiye indirmeye çalışır: *birisi* yerine *birsi*, *oturur* yerine *otrur*, *götürür* yerine *götrür*, *ikişer* yerine *ikşer* vb. Sonu *-Ur* ile biten fiil gövdelerinin geniş zaman çekimlerinde ünlü düşmesinin (*oturur* > *otrur*) Azeri ve Anadolu ağzlarında görülen bir ses olayı olduğunu söyleyerek bunu Kıssa'nın yazım yeri hakkındaki görüşüne ilk delil olarak gösterir.

Brockelmann Ali'nin eserini ayrıca dili açısından da inceleyip Osmanlıca eklerin ağır bastığı sonucuna varır, yaptığı söz varlığı karşılaştırmasıyla da Oğuzca kelimelerin çoğunlukta olduğuna işaret eder ve makalesinin başlığında verdiği hükme sonunda da ulaşır: Ali'nin Kıssa-ı Yusuf'u, Osmanlı Edebiyatının En Eski Örneği.

Bu makalesinde de yazar tipik Brockelmann özenini göstermiş ve uzun ve ayrıntılı çalışmalar sonucunda yazısını kaleme almış olmasına rağmen fikirlerine katılmak pek de kolay değildir. Birincisi uzun hecelerin bir bucuk hece kabul edilip fazla sayılması aslında aruzun bir özelliğidir ve hece ölçüsüyle yazılan bir şiirde bunların olmaması gerekir. İkincisi bütün uzatmalara rağmen hala 12'li hece ölçüsüne uymayacak kadar kısa dizeler ve ne kadar ses düşmesi, zihaf yaparsak yapalım yine ideal hece sayısına indiremeyeceğimiz mısralar var bu uzun şiirde. Dil konusuna gelince eserde hem Oğuzca hem Çağatayca hem de Kıpçakça özellikleri bir arada görmekteyiz ve hiç bir lehçenin diğerlerine ağır bastığını gösterir bir kanıt eserden ulaşmak mümkün görünmüyor.

Yazım tarihiyle ve dil özellikleriyle bilim adamlarının dikkatini çekmiş olan kıssa Houtsma'nın bilim dünyasına tanıttığı günden beri pek çok yazının konusu olmuştur. Yukarıda ismi geçen bilim adamlarının ardından aynı genişlik ve yetkinlikte olmasa da başkaca değerli çalışmalar yapılmıştır. Bu konuyla ilgilenen

² Şeyh Muhsin Fani yayımladığı Mahdum Kulu Divanı'nın arkasına Houtsma'nın makalesinden aldığı 160 mısrayı ekler ve bu mısralar bizde yıllarca araştırmacıların faydalandığı kaynak olmuştur. Bk: Şeyh Muhsin Fânî: Mahdum Kulu Divanı, İstanbul 1340 (1921).

herkes; Almaz'ın, Tenişev'in, Halide Dolu'nun, West'in, Bodroligeti'nin makalelerini ve ömrünü Ali'nin Yusuf Kıssası'na adanmış olan Hisamov'un eserlerini incelemiş ve faydalanmıştır.

Rubai şeklinde yazılan eser 30. Receb 630 (miladi 12. Mayıs 1233) yılında tamamlanmış ve 4978 mısradan oluşmuştur. Vezni konusunda bir görüş birliği olmayıp aruz vezniyle yazıldığını savunanların yanında hece vezniyle yazıldığını da düşünen araştırmacılar olmuştur. Kıssanın dili daha çok ilgi çekmiş, özellikle gösterdiği karışık dil unsurları ve arkaik sözcüklerin zenginliği makalelere konusu olmuştur.

Yazımıza temel olarak Kıssa-yı Yusuf'un en eski nüshası olan Dresden nüshası alındı, bu nüsha Fleischer'in katalogunda (Fleischer 1831:72) ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Yazmanın üstünde istinsah kaydı olmamakla birlikte kağıdının 1757 yılında üretildiği filigranından anlaşılmaktadır (West 1983:72).

Eserin söz varlığını oluşturan kelimelerin % 30'u Arapça, % 10'u Farsça ve % 60'ı Türkçe'dir ve ortalama olarak bir sözcüğün kullanım sıklığı yaklaşık 10 kezdir. Dini bir konuda yazılan hikayede kullanılan kelimelerin üçte birinin Arapça-Farsça olmasına şaşırılmamak gerekir hatta dini temalı pek çok eserle karşılaştırıldığında bu oranın pek de yüksek olmadığını söyleyebiliriz. Dilin ağırlıklı Türkçe olmasını, Ali'nin bu öğretici hikayeyi "kıssaların en güzelini" İslam dinini yeni kabullenmiş sade halka ulaştırma amacına bağlayabiliriz.

Bu çalışmada, Ali'nin Kıssa-yı Yusuf'unda geçen eşya, meslek, insan bedeniyle ilgili adlar, gıda maddeleri, yansıma sözcükler, hava olaylarıyla ilgili sözcükler, hayvan ve bitki adları ile arkaik sözcükler incelenmiş, son olarak da eserin dil özelliklerinin daha iyi ortaya konması açısından kelime hazinesinden bahsedilmiştir. Son, yani dokuzuncu başlıkta geçenler dışında seçilen kelimelerin yanında mısra numaraları verilmiş ve günümüzde anlamları az bilinen yahut kullanılmayan sözcüklerin anlamları verilmiştir.

1. EŞYA ADLARI

Eserde geçen eşya adları sayıca çok olduğundan ve çeşitli özellikteki gruplar halinde verilmeye müsait olduğundan burada yazı ve ticaret araçları, savaş ve müzik aletleri, ev eşyaları, süs ve mücevherler, giysiler ve kumaşlar başlıklarına ayrılmıştır.

Yazı ve Ticaretle İlgili Sözcükler

biti 'mektup' 960, 962, 965, 966, 971, 1716, 1717, 1736, 1737, 1745, 2424, 4389, 4392, 4393, 4398, 4401, 4421, 4436, 4439, 4440, 4448, 4451, 4452, 4453, 4456, 4457, 4615/ bitü 4560

bizā^cat 'ticari mal' 3708, 3726

dīnār 'altın para' 1518, 1519

kāğız 'kağıt' 4342

kitāb 87, 484, 579, 4974, 4977

levh 'kitabe' 4906

mektüb 3926, 4350/ mektüb kıl- 3926
meta^c ‘mal’ 648, 1890, 3780
pul ‘bakır para’ 915
kızıl ‘altın para’ 2930, 2932, 2978, 3850
yarmak ‘madeni para’ 915, 924, 925, 927, 931, 933, 989, 993, 994, 2010

Savaş ve Müzik Aletleri

hancer 2326
oğ 508, 646, 647, 800, 2473, 2474
kargı ‘mızrak’ 2373
kılıç 3285, 4208/ kılıc 1126
seyf ‘kılıç’ 23
borğu ‘boru, müzik aleti’ 4649
kürsî ‘davul’ 4649
naqqäre ‘davul’ 4649
tabıl ‘davul’ 4649

Ev Eşyaları ve Evle İlgili Adlar

bardak 298, 336
beşik 3308
devât ‘divit’ 4342
döşek 1837, 2708, 3141/ döşe- 1837, 2187, 4768/ töşe- 2189/ döşedür- 2708
cuvâl 3779, 3780, 4147
kandil 504, 2188
közgü ‘ayna’ 817, 818, 821, 822, 2007, 2008
kadeh 2480, 2737, 4776
meşrebe 2200, 3602, 3599, 3592, 3605
mîl 4468
perde 1406, 1825, 1962, 3661
pıçak 392, 396, 455, 2632
kâle ‘ev eşyaları’ 914, 923, 3224
kova 809, 811, 813, 814
şâ^c ‘kase, ölçek’ 4097, 4098, 4125, 4127, 4129, 4139, 4141, 4151, 4190, 4275,
4463, 4464, 4467, 4468, 4472
şandük 754, 1465, 2700, 2701, 3655
şem^c ‘mum’ 59
tabut³ 4861, 4868, 4879, 4891, 4895, 4898, 4899, 4905
tâs 2629
terâzû 1891, 1897, 1899
yasduk 1632 yastuk 1022
zenbîl ‘sepet’ 297
zencîr 1080
çâdır 2461
derîce ‘pencere’ 2805

³ Tabut kelimesi tek başına kalmaması için bu gruba dahil edilmiştir.

ALİ'NİN KISSA-I YUSUF'UNDA SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

duvar 479, 2185/ dīvār 2192, 3930
ev 3671, 400, 407, 621, 3747, 4023, 4586, 4679/ év 2941/ ew 1820, 3521, 605, 626,
4607/ êw 2082, 2951
kürsî 'taht' 1545, 1546, 1838, 1842, 2631
kapu 67, 2538, 2781, 2834, 2840, 3789, 3790, 3792, 3795, 3798, 3807, 3812, 3823,
3824, 3825, 4016/ kapuğ 2242, 2528, 2532
ravza 'bahçe' 230
sakıf 'tavan' 2191, 2202
sarāy 1479, 1508, 1510, 1512, 1516, 1520, 1750, 2160, 2181, 2183, 2216, 2217,
2221, 2235, 2238, 2263, 2290, 2291, 2292, 2293, 2296, 2297, 2299, 2404, 2406,
2479, 3559, 3643, 3858, 3861, 3920, 3921, 3936, 3939, 3940, 3946, 3965, 3966,
3967, 3976, 3980, 3984, 3987, 4107, 4254, 4255, 4672, 4674, 4675, 4684
köşk 1836, 1845, 2195, 2221, 2225, 2226, 2289, 2298, 2400, 2403, 2404, 2406,
2447, 3140
muşabağ 'parmaklık' 2186
otağ 'çadır' 805
konak 3937
kubbe 1408, 1409, 2872, 2883
sırça 'cam' 2185, 3851, 3907
tāc 596, 1116, 1566, 1708, 1751, 2197, 2228, 2443, 3179
taht 596, 1116, 1750, 1751, 2195, 2198, 2229, 2236, 2443, 2993, 3175, 3179, 3425,
3546, 3635, 3654, 4124, 4253, 4254, 4437
yurt 'çadır' 1820
Giyisi ve Kumaş Adları
°abā 3557, 3804
atlas 914, 1903, 2708, 3141, 3641
bağ 'ip' 951, 1206, 1699, 2273, 2707/ bağık
böz 'bez' 4780
buğağ 951, 1206, 1699, 2707/ buğavu 952
destār 'sarık' 4528
dībā 'altınla işlenmiş ipek' 1565, 1730, 1837, 2187, 2227, 2350, 2686, 3141, 4459,
4768
don elbise' 1426, 3928/ ton 292, 293, 521, 634, 1016, 1079, 1209, 1461, 1465,
1469, 1565, 2025, 2028, 2030, 2031, 2033, 2196, 2227, 2273, 2449, 2627, 2686,
2764, 3293, 3641, 3803, 3804, 4046, 4584/ tonan- 'giyin- 2227
harīr 'ipek' 1565, 1730, 1751, 1837, 2187, 2227, 2350, 2686, 3141, 3284, 4459,
4768
hıl'at 'hilat, birisini şereflendirmek için verilen giysi' 1325, 1471, 2763, 3113, 3119,
3150, 3312, 3720, 4619
hulle 'cennet elbisesi' 565, 566, 567, 1426, 1433, 1461, 1468, 1495
°imāme 'sarık' 295
kefen 523, 524, 657, 2367, 4737, 4780
kelāb 'yumak' 1555
kemer 296, 2685

kölmek ‘gömlük’ 524/ könglek 526, 607, 665, 669, 671, 675, 698, 2585, 4071/
könglek 4524, 4533, 4536, 4559, 4561, 4609
niķāb ‘peçe’ 1509, 2924, 2969, 3058, 3252, 3842, 3844, 3895, 4026, 4109, 4404,
4500

palas ‘kaba kumaşdan elbise’ 1062, 1209, 3804

ķumāş 914, 923/ ķumaç 3224

ķuşak 1324/ ķuşa- ‘bağla-’ 2246/ ķuşandır- ‘bağla-’ 296

uçķur 4167, 4170, 4171

‘uryān ‘çıplak’ 521

yaķa 750

yeņ ‘elbisenin kolu’ 3078

yib 507, 527, 1555

zūnnār ‘keşişlerin bellerine bağladıkları ip’ 1322

Süs Eşyaları ve Mücevherler

‘alem ‘bayrak’ 3283

‘aķķ 2168

altun 759, 913, 926, 994, 1324, 1524, 1528, 1532, 1545, 1708, 1709, 1889, 1891,
1892, 1897, 1898, 1899, 1901, 1969, 2164, 2172, 2175, 2178, 2186, 2200, 2202,
2629, 2737, 2869, 3161, 3221, 3222, 3283, 3517, 3572, 3574, 3634, 4018, 4125,
4129, 4131, 4167, 4170, 4275, 4468, 4488, 4620, 4906/ altunluk 4151

āreste ‘süslü’ 4676

bāzūbend 3847, 4018

bezek ‘süs’ 2176

bilezük 3848, 3849, 3900, 3904, 3906/ bilezik 2908, 2910, 2931, 2977

büllür ‘cam’ 2169

dürr ‘inci’ 82, 751, 2163, 2223, 2622

gevher ‘değerli taş’ 1593, 1884, 1904, 2176, 2190, 4130, 4951, 4952

hāl ‘halhal’ 2246

kümüş ‘gümüş’ 2174, 3161, 3221, 4620/ kümiş 1901

lü’lü ‘inci’ 2348

mercān 82, 751, 1884, 1904, 2036, 2163, 2223, 2246, 3161, 2348

naķış 2162, 2184, 2217, 2290, 2291, 2297, 3495

yāķūt 1884, 1904, 2176, 2343, 2928, 3849, 4130

yinçü ‘inci’ 1884, 1904, 2186/ yincü 751, 2036, 2224, 2332, 2376, 2719, 2720,
3161

yüzük 1453, 1454, 4527

zemerced ‘zümrüt’ 2170

2. MESLEK ADLARI

Eserde 43 meslek adı bulunmaktadır. Bunlardan çavuş, etmekçi, hān, oğrı, bēg ve savçı Türkçedir. Meslek adlarından yalnızca dāye kadınlara özgüdür.

‘aķķār ‘aktar’ 1553

bēg ‘bey’ 1254, 1256, 1759, 1760, 3276, 3477

bennā ‘mimar’ 2159

ALİ'NİN KISSA-I YUSUF'UNDA SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

cāsūs 2723
cavuş 'kumandan' 3277
dāye 'çocuk bakıcısı' 2116, 2123, 2124, 2128, 2131, 2143, 2151, 2155, 2159, 2211,
4166, 4169, 4541, 4592
dervīş 1757
etmekçi 'ekmekçi' 1553
ḥabbāz 'ekmekçi' 2725
ḥaccām 'hacamat eden kişi' 2048
ḥācib 'vezir' 4753
ḥādīm 'hizmetçi' 2709
ḥammāl 2702
ḥān 'bey' 3276
ḥazīne-dār 'hazineci' 1972, 1977, 1979, 1983, 1987, 1999
helvaçı 1553
ḥizmet-kār 2418, 3617/ ḥizmekārçı 3622
kedḥudā 'kahya' 3207
melik 539, 1250, 1253, 1257, 1273, 1277, 1281, 1285/ meliklik 2801
müfessir 2503
münādī 'tellal' 1547, 1823, 1863
nahḥās 'köle taciri' 1545, 1592, 1823
naḳḳāş 2220
nebī 77, 78, 83, 287, 1071, 1198, 1407, 1431, 1447, 1459, 1505, 2067, 2070, 2095
peğambar 6, 483, 495, 700, 709, 712, 720, 968, 1243, 1305, 1309, 1318, 1938,
2918, 3412, 3678, 4377, 4424, 4674, 4690, 4713, 4805/ peğambarlık 549
nedīm 'yardımcı' 3275
oğrı 'hırsız' 907, 4098, 4159, 4180, oğrıla- 4138, oğrılık 4161, oğrılık kıl- 4142,
4271, 4379
pādişāh 182, 1149, 1215, 3458, 3697, 4431, 4509, 4617/ pādşāh 2519, 2522/
pādişāhlık 1437, 3197, 3329, 4296
şāh 598, 1775, 1862, 1971, 1974, 3016, 3043, 3273, 3276, 3278, 3399, 3549, 3581,
3583, 3619, 3820, 3997, 4274
ḳaşşāb 1553
rasūl 103, 109, 709, 1738, 2903, 3576, 4672, 4720, 4915
rāvī 1559
sākī 2725, 2728, 2731, 2733, 2735, 2763, 3036, 3039, 3043, 3051, 3061, 3063,
3067, 3071, 3075, 3076, 3079, 3083, 3087, 3089, 3092, 3095, 3110, 3123, 3127,
3131, 3618/ sākīlık 2765, 3594
sāni 'sanatçı' 2215
savçı 'elçi' 71, 90, 729, 3668, 3670, 4136, 4137, 4173, 4651, 4653, 4668, 4708,
4720, 4723, 4746, 4754, 4763, 4775, 4796, 4841, 4868, 4879, 4917/ savçı 79,
297, 629, 666, 2425, 2971, 3237, 3315, 3508, 3527, 4165, 4736, 4739, 4759,
4887, 4903, 4905, 4935, 4939
serheng 'kumandan' 2206
server 'lider' 41, 1332, 1435, 3372

siyāsetdār ‘diplomat’ 22
sü ‘ordu’ 3277
şarāb-dār 2744, 2755, 3108, 3111
tabīb 79, 1682, 2104, 2105, 2113, 2114, 2140
tācīr 741, 1479, 1512, 1888, 1891, 1911
tercümān 3955, 3958, 3959
vezīr 3261, 3297, 3313, 3548, 3551, 3553, 3557, 3563, 3568, 4753

3. İNSAN BEDENİYLE İLGİLİ SÖZCÜKLER

Eserde insan bedeniyle ilgili 44 sözcük bulunmaktadır. Bunlardan yedisi dışındakiler (endām, nefes, kāmēt, rüy, şadr, ten, zülf) Türkçedir. İnsan yüzüyle ilgili ve sırt anlamında pek çok sözcük geçmektedir.

ağız 726, 2382, 2720, 2892/ awuz 724
alın 1917
ard 343/arğa 1422/ art 2536 ‘sırt’
ayak 347, 951, 1092, 1192, 2246, 2842, 2844, 2854, 2856, 2860, 3065, 3096, 3565, 3601, 3653/ azağ 1080
bağır ‘bağır, göğüs’ 234, 420, 525, 618, 974, 1059, 3360, 3972, 4042, 4056, 4306, 4365, 4370, 4374, 4403, 4435, 4480, 4549
barmak ‘parmak’ 2347, 2426, 2638
baş 289, 295, 642, 1016, 1082, 1161, 1187, 1394, 1566, 1708, 1771, 2035
bél 507, 527, 1322, 2685, 3420, 4167, 4174/ bél bağla- 2829, 4315, 4371
bengiz 1660, 1754, 1826, 1844, 1868, 2101, 2226, 2288, 2648, 2656, 3117, 3181, 3474, 3495, 3608, 3611, 3733, 4102/ mengiz 330, 376, 1773, 4106
boğazla- 393/ boğuzla- 393
boy ‘baş, boy’ 1402, 2340, 2761/ boy vèr- ‘kabul et-’ 1052
burun 2382
damağ 2382
dest ‘el’ 372
dırnağ ‘tırnak’ 2348
dil 2382, 2987, 3167, 3607
diş 2332, 2376, 3889
diz 1632/ dizin çök- 1194
dudağ 2345
ëgin ‘sırt’ 292, 304, 321, 1021, 1079, 1461, 1468, 2196, 4046
el 240, 289, 314, 319, 328, 424, 465, 669, 730, 764, 843, 965, 1042 240
endām ‘gövde’ 2380, 1410, 412
ënek ‘çene’ 4710, 4724/ ënek 2346, 4712
kan 323, 468, 607, 667, 673, 726, 868, 973, 1033, 1059, 2047, 2049, 2826, 2899, 4041, 4366
kirbik 2338
kol ‘el’ 260, 3910, 3912, 3914, 3917, 3918
koyun ‘göğüs’ 665, 750
köküs ‘göğüs’ 4710

ALİ'NİN KISSA-I YUSUF'UNDA SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

köngül 'gönül' 25, 257, 270, 288, 554, 621, 623, 866, 1067, 1187, 1433, 1724,
1752/ köñül 383, 576
kör 2514
kövde 'gövde' 4335
köz 'göz' 253, 294, 572, 827, 947, 1012, 1014, 1074, 1400, 1533, 1593
nefes 2244, 4367, 4966
omuz 2908, 3848, 3853
kâmet 'boy' 2340
kaş 2243, 2331
kol 'el' 260, 3910, 3912, 3914, 3917, 3918
kulak 631, 782, 1619, 2833, 3357, 4944
rüy 'yüz' 3552
saç 290, 352, 355, 634, 1017, 2036, 2333, 2373, 2628, 3420
şadr 'göğüs' 59, 4374
sakal 2344
tamar 'damar' 2106, 2048
ten 'ten, vücut'
uyluk 'bacağın üst kısmı' 90, 1636
yağır 'omuz' 4235
yangak 'yanak' 2343
yaş 'göz yaşı' 947, 1014, 1593, 2826, 2888, 3037, 3826, 3829, 4118, 4304, 4366,
4544, 4940
yürek 'kalp' 525, 1872, 4368, 4374, 4600
yüz 218, 580, 1067, 1379, 1525/ yüz döndür- 529, 2370, 2501, 2527, 3365/ yüzün
düş- 1071, 1128,
zülf 2223, 2335

4. GIDA MADDELERİ

Eserde, yiyecek ve içeceklere dair on üç sözcük bulunmaktadır. Bunlardan onu yiyecek, üçü içecek adıdır. Yiyecek adlarından ta'am, yemek, azuk ve aş genel anlamda kullanılmıştır.

ta'am 'yemek' 565, 566, 567, 723, 724, 956, 1023, 1504, 1680, 2892, 3254, 3344,
3706, 3954, 3956, 3969, 3970, 4111, 4114, 4116, 4120, 4124, 4125, 4178, 4685,
4690
aş 291, 730, 1327, 4117, 4689
yemek 1661, 2102, 3249, 3950, 3964
loğma 1328
lezzet 1504, 1505
şeker 1788, 2345
et 673, 697, 712/ èt 720, 2378
etmek 'ekmek' 956/ ötmek 4149
bal 1788, 2345
azuk 297, 335
şarâb 1504, 2480

su 2218, 3595, 3603, 4584/ suf 298, 336/ suv 1413/ suw 61, 229, 291, 477, 478,
479, 546, 557, 808, 814, 1203, 1401, 1411, 1412, 1415, 1432, 1457, 3592, 3599,
4366, 4884, 4887, 4890, 4896
şerbet 4774

5. YANSIMA SÖZCÜKLER

Eserde 11 adet yansıma sözcük saptanmıştır. Bunlardan üçü dışında (nâliš, na^cra, kâhkah) hepsi Türkçedir.

ağla- 310, 345, 621, 694, 868, 973, 1014, 1033, 1060, 1128, 2827, 2838, 2866,
3758, 3773, 4116, 4522, 4790
angra- 'bağır-' 429
bozla- 'bağır-' 2836, 2809
çingra- 'çınla-' 4464, 4472
çoğla- 'ağla-' 2825, çoğlaş- 536, 626, 1038, 1415
haykır- 4222, 4226/ ha^kkır- 4206, 4212, 4226, 4229, 4258, 4331
ingreş- 'bağır-' 1039
kişne- 3265, 3270, 3273, 3352, 4650
kükre- 'gürle-' 1167
nâliš 'inle-' 276
na^cra 'nara' 854
kâhkah 'kâhkaha' 394

6. HAVA OLAYLARIYLA İLGİLİ KELİMELER

Meteorolojik olaylarla ilgili belirlenen edilen sekiz kelimenin tūfân dışında kalan yedisi Türkçedir.

buz 1203
kar 1159, 1200, 1201
dolu 1159
bulut 1158
yağmur 1159, 1200, 1202, 3215
tūfân 1170
yël 1159, 4563, 4565, 4570, 4571, 4575
yıldırım 1167

7. HAYVAN VE BİTKİ ADLARI

Bitkiler ve hayvanlarla ilişkili sözcük eserde 50 adettir, bunların dörtte üçü Türkçedir.

ağac 2841/ yığac 2177, 2179/ yığaç 609, 2164, 2872, 2878, 2883, 4488
arpa 956, 4689
arслан 403, 4080, 4334
aşlık 3208, 3221, 3236, 3510, 3515, 3533, 3558, 3634, 3718, 3719, 3721, 3759
at 1125, 1210, 1325, 1354, 1355, 2175, 2176, 3120, 3147, 3148, 3223, 3263, 3269,
3388, 3442, 4060, 4620, 4650, 4652
buğday 3027, 3029, 3030
budağ 2165, 2873, 2874, 4488

ALİ'NİN KISSA-I YUSUF'UNDA SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

büstân 'bahçe' 450, 4417
çıbuk 'çubuk, üzüm çubuğu' 2171, 2172, 2347
çıyan 480, 2372, 2381
çiçek 230
dal 2347
deve 1062, 1156, 1210, 1563, 1728, 1730, 2806, 2808, 2831, 2836, 2840, 2849,
2857, 2987, 2988, 2991, 3519, 3805, 3893, 4015, 4126, 4146, 4500, 4635, 4636,
4639, 4653/ dewe 1747
dik- 2167, 2171, 2177/ tik- 2164
direk 'direk, ağaç' 1462, 2167, 2168, 2169, 2171, 2171, 2173, 4256/ tirek 570
ek- 3214, 3512/ ekdür- 3208
êrderek(?) 'ağaç gövdesi(?)' 2165
eyer 3265/ eyerle- 3272
gül 82
haşarât 481, 482
°mân 'dizgin' 3442
it 335
kâmçı 3432, 3435, 3437, 3439, 3444
nâr 503
nebât 3216
oğlak 606
öküz 2173, 2174
kanad 3472
kârınca 2381/ kârınça 2372
katır 1729, 1747, 3223, 4620
koç 4418
koy 226, 252
kurt 240, 242, 243, 277, 327, 650, 651, 654, 664, 672, 681, 682, 690, 691, 692, 693,
695, 697, 701, 703, 705, 714, 729, 730, 732, 878, 2372, 2381, 2886, 3672, 3700,
3888, 3962, 4070
kuş 250, 794, 797, 801, 2001, 2179, 2180, 2742, 2761, 4778/ kuş at- 'kuş avla-' 800
kuzı 238
reyhân 82
salkım 2736
şandal 'sandal ağacı' 2182
sıgır 3019, 3023, 3026
sünbül 'başak' 3027, 3028
süngük 'kemik' 2377, 2820
tāvus 543
tāz 'hızlı koşan at' 3268, 3270, 4650/ tāzī 3263, 3264, 3272, 3273, 3352, 3395/ tazı
1325
turunc 2632, 2638
ös- 'bit-, çık-' 3216
uç- 796

‘ud ‘ud ağacı’ 2189, 2201, 4768
üzüm 2736
yemiş ‘meyve’ 2166, 2178
yılan 480, 2372, 2381

8. ARKAİK SÖZCÜKLER

Ali’nin eserini bizim için ilginç kılan özelliklerinden biri içindeki arkaik unsurlardır. Aşağıda verilen dokuz sözcüğün hepsi Türkçe’nin eski dönemlerinden kalmıştır, öldeçi kıl’daki -deçi ekiyse dil gelişimi açısından en dikkat çekenidir. Eserde çok daha fazla olmasını beklediğimiz arkaik sözcüklerin neden bu kadar az olduğu sorusuna verilebilecek en iyi cevap, eserin en az iki defa değişik lehçelere adapte edilmiş olması ihtimalidir.

ingez ingez ‘dikkatlice, korkarak’ 780, (DLT IV 233: *ingēs kişi* “yabancı gibi sağına soluna bakan adam”)
ingreş- ‘bağrış-’ 1039, (DLT IV 217)
urağut ‘kadın, eş’ 2607, 2615, 2616, (DLT IV 695)
yunçut- ‘incit-’ 3705, (DLT IV 814)
izi ‘tanrı, efendi’ 51, 686, 1472, 1625, 2342, 2564, 2771, 3061, 3072, 3333, 3541, 4656, 4660/ iye 150, 710, 767, 1450, 1623, 1698, 1954, 3401, 3759, 4200, 4295, 4330, 4527
iz- ‘yolla-’ 451, 1722, 1744, 4800/ iy- 1491, 2773, 3231, 3240, 3456, 4524
azak ‘ayak’ 1080/ ayak 347, 951, 1092, 1192, 2246, 2842, 2844, 2854, 2856, 2860, 3065, 3096, 3565, 3601, 3653
ezgü ‘iyi’ 100, 3188/ eygü 175, 176, 286, 305, 1188, 1342, 1796, 2596, 2744/ eyü 955, 4718
öldeçi kıl ‘ölümlü insan’ 2384

9. ESERİN KELİME KADROSU HAKKINDA

Yazının başında söylenildiği gibi eserin söz varlığını oluşturan kelimelerin % 60’ı Türkçe’dir ve ortalama olarak bir sözcüğün kullanım sıklığı yaklaşık 10 kezdir. Şiirin kelime hazinesi hakkında bir fikir verebilmek amacıyla eseri, 14. yüzyılda yaşamış olan Gülşehri’nin Mantıku’ t-Tayr’ıyla (Merhan 2003) karşılaştırmamızda her iki eserin de kelime tekrar sıklığının yaklaşık on kez olduğunu gördük. Buna bakarak Ali’nin kelime hazinesi çağının diğer şairleriyle aynıydı demek mümkündür.

Eserin % 60’lık kısmını oluşturan Türkçe sözcüklerin büyük çoğunluğu genel Türk coğrafyasının ortak malıdır, yani aynı kelimeye farklı lehçelerde rastlanabilir. Bir kısmı ise bölgesel sözcüklerdir. Bunlardan bazıları yalnızca Çağatayca, bazıları Kıpçakça ve bazıları da yalnızca Oğuzca yazılmış eserlerde kullanılmıştır.

Genel Türkçe olan sözcükleri ayırdıktan sonra Çağatayca’ya ait olan kısım en büyük olanıdır. Eserden seçtiğimiz aşağıdaki kelimeler Çağatayca veya Harezme için tipiktir: *aralığ* “uzaklık”, *aşur-* “aşır-”, *bağlıq* “bağlı”, *bayıt-* “sevindir-”, *bengiz* “yüz”, *mengiz* ay., *bengze-* “benzemek”, *mengze-* ay., *bigin* “gibi”, *tēgre* “çevre”, *tēgür-* “değ-, ilıştır-”, *toğrı* “doğru”, *tüb* “dip, kenar”, *ét* “et”, *étek* “etek”, *iz-* “gönder-”, *içür-* “içir-”, *kēçür-* “bağışla-”, *katığ* “çok”, *kuruğ* “kuru”, *tabuğ*

“hizmet”, *tapın-* “tap-, yalvar-”, *tofrak* “toz”, *uluğ* “ulu, büyük”, *yağır* “omuz”, *yarlı* “zavallı”, *yaşrun* “gizli”, *yığaç* “ağaç”, *yinçke* “ince”, *āk* “günahkar”, *azağ* “ayak”, *ezgü* “iyi”, *élig* “elli”, *ingreş-* “bağır-”, *ingez* “dikkatli”, *oğrıla-* “çal-”, *tağ* “acı, eziyet”, *taşkaru* “dışarı”, *yunçut-* “incit-”, *akrun* “yavaş”, *tüzül-* “yaratıl-”, *izi* “sahip, Tanrı”, *kavşur-* “kavuştur-”, *sakınç* “endişe”, *uman-* “bekle-”, *uvşan-* “kırıl-, parçalan-”, *andan kezın* “ondan sonra”.

Doğu Türkçesine ait olan kelimelerin yanında Kıpçakça veya Komanca olanlar da sayıca çoktur: *armağan* “armağan, hediye”, *awuz* “ağız”, *barlu* “zengin”, *bileziük* “bilezik”, *biti* “mektup”, *eksük* “eksik”, *emgek* “emek”, *ır-* “uzaklaştır-, üzül-”, *yincü* “inci”, *kengez* “kolay”, *kümiş* “gümüş”, *küt-* “bekle-”, *kıriğ* “kırık”, *konakla-* “ağırla-”, *sawçı* “elçi”, *soğul-* “kuru-”, *şeş-* “çöz-”, *tapu kıl-* “tap-”, *tamar* “damar”, *terkle-* “acele et-”, *uçuz* “ucuz”, *yarlu* “zavallı”, *yıw-* “yıkı-”.

Tamamen Oğuzcaya ait olan sözcük sayısı Kuzey ve Doğu Türkçeleriyle karşılaştırılınca daha azdır: *assılı* “faydalı”, *bayağı* “eski, önce”, *bayık* “kesin, acık”, *çingra-* “çınla-”, *diz* “diz”, *dul* “dul”, *ırak* “uzak”, *örtüklü* “örtülü”, *sataş-* “karşılaş-”, *tanıklık vēr-* “tanıklık et-”.

SONUÇ

Türkçe'nin tarihi evreleri içinde önemli bir basamağı oluşturan bu eser hakkında pek çok araştırmacının değişik özelliklerini inceledikleri çalışmaları vardır. “Karışık dilli eserler” probleminin çözülmesi yolunda çalışan herkes Ali'nin Kissa-ı Yusuf'una başvurmuştur. Bizim çalışmamızın hedefi Türkçe için böylesine önemli bir eserin kelime hazinesi hakkında bilgi vermek ve dili hakkında bilim dünyasına küçük bir katkıda bulunmaktır.

Kelime hazinesi hakkında ulaşılabilecek sonuç, eserin temasına da uygun olarak yazıldığı çağın sosyal hayatıyla ilgili ipuçları verdiği olabilir. Meslek adlarından, hayvan ve bitki adlarından ve geniş anlamıyla kelime kadrosunun yapısından dönemin kültürel yapısı, yargı değerleri, insan ilişkileri ve toplumsal benliğin psikolojisi üzerine akıl yürütmemiz için bize yardımcı olabilecek fikirler kazandırabilir. Bundan da Türk toplumunun tarih içindeki kültür seyahati hakkında yeni veriler çıkarmak mümkün olacaktır.

İkinci olarak eserin dilinin şairin verdiği tarihe göre daha yeni özellikler göstermesi ve üç ayrı diyalekt grubunun (Doğu, Kuzey ve Güneybatı Türkçeleri) dil hususiyetlerini aynı anda içinde barındırması dikkati çekmektedir. Bu karışık dil sorunu dönemin başkaca eserlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Eldeki malzemenin yola çıkararak üretebileceğimiz iki teori vardır. Birincisi şair bu yapıtı kaleme alırken gerçekten birden fazla lehçenin özellikleriyle yazmıştır; çünkü bu dönem Moğol istilası, savaşlar ve göçler dönemidir. İkinci ihtimal ise, sanatçının karışık gramer özelliklerini aynı eserde kullanması mantığa uygun değildir, eser yazıldıktan sonra değişik kişiler tarafından okuyucu kitlesinin diline adapte edilmiştir. Her ikisinin de zayıf yanları olmakla birlikte bizim gönlümüz ikinci fikirden yanadır.

Kaynaklar

- ALMAZ, Djavad (1960), "Kıssa-i Yusuf Ali-Bulgaro-Tatarskiy Pamyatnik", **Trudı XXV Mejdunarodnogo Kongressa Vostokovedov III**, Moskva: 382-388.
- ATALAY, Besim (1943), *Divanü Lugat-it-Türk Dizini-Endeks*, Ankara: TDK Yayınları.
- BODROGLİGETİ, A. (1966), "On The Prosody Of 'Alī's Qissa-i Yūsuf" **Acta Orient. Hung.** XIX: 79-97.
- BROCKELMANN, Carl (1917), *'Alī's Qışsa'i Jūsuf, der Älteste Vorläufer der Osmanischen Literatur*, Berlin.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.
- DOLU, Halide Cemil (1952), "Yūsuf Hikāyesi Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar" **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, c. IV, İstanbul: 419-445.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1948), "Türk Dilinde Yazılan İlk Yusuf ve Züleyha" **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. III, İstanbul: 211-230.
- FAZİLOV, E. (1966), *Staroubekskiy yazık, Tom I, II*, Taşkent.
- FLEİSCHER, H. O. (1831), *Catalolus Codium Manuscriptorum Orientalium Bibliothecae Regiae Dresdenis*, Leipzig.
- GİBB, E. J. W. (1900), *A History of Ottoman Poetry*, Vol. I, London.
- GRØNBECH, K. (1942), *Komanisches Wörterbuch, Türkischer Wortindex Zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen.
- GRÜNBAUM, M. (1889), "Zu Jussuf und Suleicha" **ZDMG**, c. XLIII: 1-29.
- HACIYEVA, Z. T. (1987), "Sulu Fäginin 'Yusif ve Züleyha' Poemasında Gedim Türk Gati", **El-yazmalar Hezinesinde**, c. VIII, Bakü: 32-37.
- HILSCHER, Eberhard (1956), "Der Biblische Joseph in orientalischen Literaturwerken", **Mitteilungen des Instituts für Orientforschung**, Bd. IV, Berlin.
- HİSAMOV, N. Ş. (1979), *Poema "Kıssa-i Yusuf" Kul'ali, analiz istoçikov syujeta i avtorskogo tvorçetva*, Moskova.
- , (2001), *Syujet Yusufa Zuleyhi v tyurko-tatarskoy poezii XIII-XV vv. (Problema versiy)*, Kazan'.
- HOUTSMA, M. Th. (1889), "Ein alttürkisches Gedicht", **ZDMG**, c. XLIII: 69-98.
- KOL GALI (1983), *Kıssai Yosf*, (Haz. N. Ş. Hisamov), Kazan.
- MERHAN, Aziz (2003), *Die Vogelgespraechе Gülşehris und die Anfaenge der türkischen Literatur*, Göttingen.
- NÄF, Heinrich (1923), *Syrische Joseph-Gedichte*, Zürich.
- PERTSCH, W. (1889), *Verzeichniss der türkischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*, Berlin.
- PRİEBATSCH, Hans (1937), *Die Josephgeschichte in der Weltliteratur, Eine legendengeschichtliche Studie*, Breslau.
- SAMOİLOWIÇ, A. (1941), "Orta Asya Edebi Dili Tarihine Dair", (Çev. Abdülkadir İnan), **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları 1940-1941**, İstanbul.
- SCHLECHTA-WSSHERD, O. (1889), *'Jussuf und Suleiche Romantisches Heldengedicht von Firdussi*, (Çev. O. Schlechta-Wssherd), Viyana.

ALİ'NİN KISSA-I YUSUF'UNDA SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE

- ŞERİPOVA, Z. Y. (1988), “Kissai Yosof” poemahının kul’ yazma sığanaktarı”, *Kol Ğalizen “Kissai Yosof” poemahı (Poema “Kıssa-i Yusuf” Kul Gali: problematika, poetika, yazık proizvedeniya)*, Ufa.
- ŞEYH MUHSİN FĀNĪ (1920), *Mahdum Kul Dīvānı*, İstanbul .
- TAGİRDJANOV, A. T. (1970), “Vliyanie poemı Firdousi “Yusuf i Zulayha” na “Kıssa-i Yusuf” ‘Alı i “Yusuf i Zulayha” Şayyad Hamzı”, *Palestinskiy sbornik 21 (84)*, Leningrad: 46-61.
- TENİŞEV, E. R. (1987), “O Yazıke Poemı Kul Gali «Kıssa-i yusuf»”, *Poet-gumanist Kul Gali*, Kazan’.
- WEST, Steven L. (1983), “The Qişsa-i Yūsuf of ‘Alı: The First Story of Joseph in Turkic Islamic Literature”, *Acta Orientalia A. S. Hung.* XXXVII: 69-84.
- XİSAMOV, N. (1997), *Qol Ğali Qıyssai Yosıf*, Qazan.
- YAMAN, Hakan (2005), *Die Yusuf-Legende Nach Dresdener Handschrift*, Georg-August Üniversitesi Almanya, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- ZEYNALOF, F. (1985), “Alı’nın Kıssa-yı Yūsuf’u” (Aktaran S. Çağın), *Kardaş Edebiyatlar*, Sayı 9, Erzurum: 42-45.